

Al' na Cengrob so zdihnil',
 Železje se jim je odklenil',
 Marija je b'la taisti ključ,
 K'ni b'lo treba nobene luč';

Deb' per ključavnicah lukin iskal'
 In te ključe noter vtekval';
 Marija je b'la tolkajn močnejš',
 Kolker je b'lo železje terdnejš'!

Zaupanje na Marijino pomoč v Cerngrobu se je ohranilo do današnjega dne. Vsak četrtek vidiš mnogo ljudstva ondi, posebno v poletnem času. Zlasti ogromno število se pa zbere od vseh krajev ondi takrat, kadar je slovesno duhovno opravilo; tedaj pokladajo darove Mariji na oltar, da se zaljša in ohranjuje njeno svetišče, katero je zares lepo in veličastno. (Dalje.)

Kakó si ustvarimo Slovenci vzoren knjižni jezik?

(Spisal B. S.)

Jezik očistite peg, opilite gladko mu rujo!

Vsestransko olikani slovenski jezik — to je pač med drugimi vzor vsakega pravega in zavednega Slovenca. Jeden izmed glavnih znakov in pogojev olikanega jezika pa je brez ugovora — jedinstvo ali jednotnost. No — od tega smotra, ali bolje: od vzorne in vzgledne jezikovne jedinstva smo Slovenci še precèj oddaljeni, kakor pričajo mnogih domačih listov in pisateljev tožbe o naši neslogi in nedoslednosti, tako v govoru kakor v pisavi. Da smo torej v marsičem nesložni in nedosledni, v obče spoznamo in vemo; kaj pa nam je treba storiti, da pridemo — čim prej, tem bolje — do tolikanj potrebne jedinstva, o tem se nič prav ne zavedamo. Zato pa je vredno o tem premišljevat. Zdravniku, ki hoče ozdraviti kakega bolnika, treba je pred vsem do dobra poznati njegovo bolezen, potem šele ji more izbrati primernih zdravil. Tako moramo tudi mi najprej vedeti, kaj nas prav za prav loči in kaj ovira naše združenje. Ako bi stvar dobro premislili, našli bi, da izhaja naša nesloga, oziroma nedoslednost, od tod, ker nimamo: 1. obče priznane, jedinstvene slovnice, 2. jedinstvene terminologije, 3. jedinstvenega pravopisa in za ustni govor — jedinstvenega naglaševanja. Naše združenje pa ovira prvič to, da mnogi omenjenih resnic prav ne spoznajo; ako tudi na jedni strani tožijo o nejedinstvu, pa na drugi odobravajo in zagovarjajo vse mnogovrstne, dasi nepotrebne besede in oblike, češ da so „udomačene“ in „pravilne“. Drugič pa je tudi takih, katerim je jedinstvo deveta briga, ker so „vneti za slobodo“ — pač le iz bojazni, da bi sicer ne šlo vse njim po volji; zakaj, da bi bila jezikovna sloboda — nejedinstvo nekaj lepega, vzornega, za celotni narod koristnega, vsaj jaz ne morem umeti. Sploh pa živo pogrešamo obče priznane in merodajne avtoritete, katere razzsodbam bi se moral rad ali nerad pokoriti vsak Slovenec, ki hoče pisati ali govoriti zares pristno in pravilno knjižno slovenščino.

Prvič nam je torej treba nove slovnice, katere pravila bi bila vseskozi jedinstvena, takisto jedinstvene tudi vse oblike; ali z drugimi besedami: v njej bi se ne smelo nahajati nič, kar bi nas moglo zapeljevati k nedoslednosti, oziroma nas cepiti na dvoje ali več strank. Tako n. pr. pišemo v Celji in v Celju. Obe obliki sta sicer „udomačeni“ in „pravilni“, pa obe sta nam vsekakor preveč. Vsakdo mora priznati, da ni lepo in hvalevredno, ako isti pisatelj rabi sedaj prvo, sedaj zopet drugo obliko; takisto pa tudi ne, ako ta stranka piše *i*, ona pa *u*. Odločiti se moramo torej vsi za jedno in isto pisavo, ter se je potem tudi vsi in dosledno držati. Izgovor, da „tudi ne dene nič, ako v tem nismo edini, saj *u* in *i* si nista zavidna, če si le ljudje privoščimo ljubi mir“, ne velja, ker isto bi se lahko reklo v vseh dvomnih slučajih; potem pa sploh ne potrebujemo jedinstvenega jezika. In zlasti če spoznamo, da bi bilo prav, ako bi pisali vsi (in v vsem) jednako, zakaj bi si potem ne prizadevali z vsemi močmi doseči to vzorno jedinstvo: ¹⁾ — *Bom* in *bođem*. Tudi v tem, kakor številnih drugih slučajih nam (kakor se lahko vsakdo prepriča) zadostuje jedna oblika — vsaj v nevezani besedi (o pesniškem jeziku pozneje!); druga je torej odveč ter bi ji morali zategadelj službo odpovedati brez usmiljenja ²⁾

¹⁾ Da bi bila v našem slučaju končnica *u* najboljša, ne zdi se mi še popolnoma dognano. Med ljudstvom ni navadna, zato se mi vidi, zlasti za mehkiimi soglasniki, nekako posiljena. Po mojem mnenju (katero pa seveda ni nikakor merodajno) bi bilo bolje, ako se naravnost ne odločimo za nobeno obeh oblik, ampak rajši uberemo „zlati srednji pot“ z nastopnim „jedinstvenim“ pravilom: za mehkiimi soglasniki pišimo — izvzemši pesnike — dosledno *i*, za trđimi pa *u* (v druž. *om*), n. pr. v srci, v morji; v potoku, v jezeru.

²⁾ Ali moremo dvomit, katero bi sprejeli? Saj „*bom*“ je ne samo krajša, ampak tudi — in to je odločilno — povsem „domača“, v vsakdanji govoriči većinoma navadna. „*Bođem*“ naj se torej dovoli jedino le pesnikom.

Potem nam je treba jednotne terminologije. Navadno se misli, da je veliki narodni slovar (tolmač narodovega ali ljudskega jezika), kakoršen se izdaja ravno v Ljubljani, poraben ob enem za knjižno slovenščino. A dokler se bomo držali tega načela, je — ako molčim o drugem — prava jedinost nemogoča. Jezik se dá v tem oziru primerjati sadnemu drevesu: od narave poganja navadno veliko množino mladik in vej, ki pa le druga drugi odtegujejo hrano ter zato donšajo le slabega sadu; umen sadjar pa odstrani vse nepotrebne veje in vejice, da se morejo ostale uspešneje razvijati ter roditi lepih in vkusnih sadov. Kar so sadnemu drevesu nepotrebne veje in mladike, to so knjižnemu jeziku nepotrebne besede in oblike. Ako torej želimo, da bo naš književni jezik v resnici olikan ter vzorno jednoten, je neobhodno potrebno, da ustvarimo zanj poseben slovar. Ta slovar ali „terminologija“ — nemško-slovenski del nam je seveda najpotrebnejši — bi nam moral za vsak pojem, oziroma nemški izraz podajati jedno samo, in sicer najprimernejšo slovensko besedo, ne pa več, da naj si izbira vsak po svojem vkusu; n. pr.: *Bedingung* = pogoj (ne tudi: uvét ali uslovje), *Vergangenheit* = preteklost (ne tudi: minulost ali prošlost), *Zahl* = število (ne tudi: čislo ali broj), *Blatt* = list, *Zeitung* = časnik, *Zeitschrift* = časopis, (*Journal* = novine); i. t. d. — S korenem pa bi se morala iztrebiti škodljiva misel, da sme vsakdo na svojo roko kovati novih, večkrat čisto nepotrebni besed in oblik. Mladina naj bi se učila jednotnih in stalnih slovenskih izrazov — naravnost iz „terminologije“.

Naposled nam je treba tudi jednotnega pravopisa in za ustni govor — jednotnega naglašanja. Toda z nekaterimi splošnimi pravili se nam v tem oziru ne pomore, marveč vsaki v slovar sprejeti slovenski besedi bi se morala pravopisna oblika, ako treba, tudi naglas posebej in natanko določiti, tako, da bi nam dotični slovar služil ob enem kot pravopisno in pravorečno (naglasno) ogledalo.¹⁾ Kako potrebno nam je tako ogledalo, razvidimo iz tega, da se vsaka deseta slovenska beseda piše različno, n. pr.: Slovan, Slavlján, Sloven, Slaven; pomlad, spomlad, vzpomlad, vspomlad; svoboda, sloboda; pot, m. in ž.; cvetica, cvetlica; okus, ukus; nisem, nesem, nijsem, nejsem; zmirom, zmerom, zmiraj, zmeraj, zmir, zmer; danes, denes, dones, dnes; dosti, dosta, itd.²⁾

¹⁾ Tega pa ni umeti tako, da bi morali tudi po pisanju trositi zamudnih in v obče nepotrebni znamenj.

²⁾ Posebno me bodejo v oči tudi krstna imena. Zakaj bi pač tudi gledé na te ne vladala lepa jedinost! In sicer

— „In kar se tiče naglaševanja, to je res, da ima naš slovenski naglas svoje muhe; zdaj sede na ta, zdaj na oni zlog kakor metulj, ki leta s cvetice na cvetico. Vse besede se ne naglašajo po vseh krajih jednako, celo ista beseda se včasih lahko različno naglašá, to je vse res; vendar se mi zdi, da so tu neke meje . . . To bi bilo treba nekako določiti in dognati in ustvariti bi bilo treba neki pravilni ‚parlamentarni jezik‘.“¹⁾

Ugovarjati bi utegnil kdo: V nevezani besedi bi bila takšna jedinost in doslednost že mogoča; a kaj porekó pesniki k temu? Ali bi se mogli gibati v tako tesnih mejah? Na to odgovorjam: Saj se za pesništvo lahko razširijo jezikovne meje, kjer in kolikor je treba. Vsekakor naj bi se tudi v tem oziru določilo kolikor mogoče natanko, kaj se sme in kaj ne; v slovnici, oziroma slovarju, pa bi se morale potem vse „pesniške izjeme“ izrečno kot take zaznamovati, da bi se ne rabile tudi v prozi, kjer so nepotrebne ter bi jih zato nikakor ne smeli trpeti in odobravati.

Najvažnejše pa je vprašanje, kdo naj nam vse to uredi in določi? „Da doseže taka knjiga svoj namen, treba je, da se splošno prizna in sprejme, da se vsak Slovenec v svojih spisih, da, tudi v govoru svojem, ako hoče pravilno in lepo slovensko pisati in govoriti, ravna po njej. To je pa ravno pri nas silno težavno, kjer jih je med desetimi najst jezikoslovcev . . . kak mesija nam prinesi z nebes terminologijo, v kateri je vsaka beseda suho zlato, prave slovenske korenine in lepe priročne oblike, kaj pomaga? kdo se je poprime? morda tu pa tam kaka verna dušica, ostali bodo pisali kakor do zdaj ter rili vsak v svojo stran.“²⁾ Toliko vsaj je gotovo, da jeden sam pisatelj, in naj si bo še tako učen, spoštovan in veljaven, kaj takega ne smé storiti; kajti takemu „osebemu mnenju“ bi se hotel (kakor naravno) le malokdo klanjati — tem manj, ker so si naši jezikoslovci le v premnogih rečeh navskriž:

Kaj prav slovensko je, učí
Nas nova šola korenita;
Pa kaj mi vsi nauki ti,
Ko dva enako ne učita!

In ko bi se v ta namen združili tudi „nekateri“ strokovnjaki, bi se jim ne godilo veliko bolje, kakor kažejo izkušnje. Ampak, oprt na neki

kakó jih pišimo v slovenski obliki? Mislim najbolje takó, kakor navadno izgovarjamo in pišemo imena dotičnih svetnikov, torej: Jožef (ne: Josip ali Jože); Frančišek (ne: Fran, Franjo, Franc ali France); Janez (ne: Ivan Ivo ali Janko itd.)

¹⁾ Stritar.

²⁾ Stritar.

površen nasvet g. Stritarja¹⁾), usojam si jaz predlagati to-le:

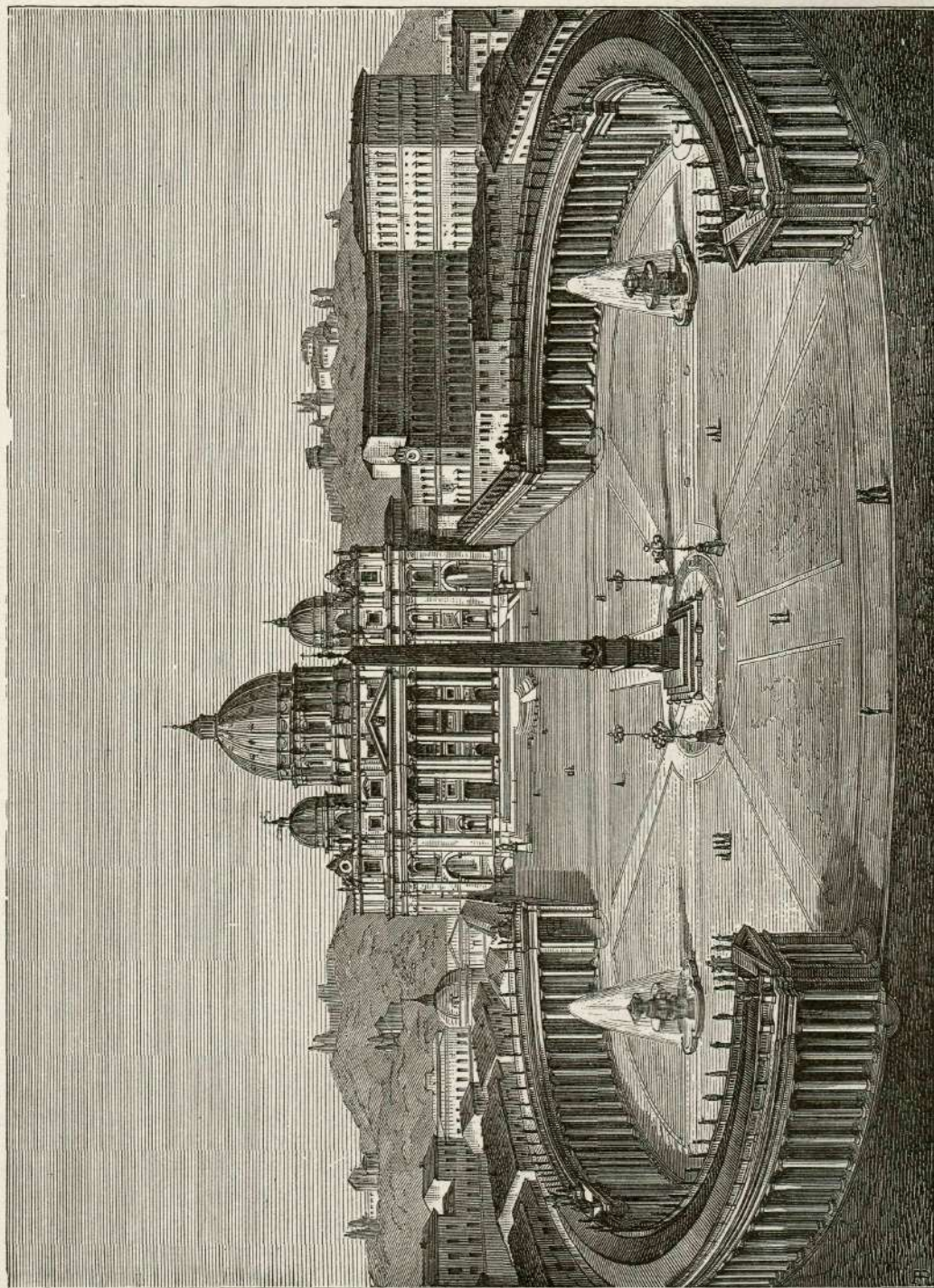
Ustanovimo si posebno jezikovno sodišče, zbornico ali akademijo, kakor hočete. Za to „društvo“, ki bi obsegalo določeno število udov — recimo petdeset — bi se odbral cvet narodov: v prvi vrsti seveda vsi znameniti jezikoslovci slovenski, v drugi pa ostali znanstveni ter slovstveni naši veljaki in odličnjaki. Kdor je „izvoljen za uda“, uživaj to čast do svoje smrti, ako se ji sam ne odpove. Prvih 50 udov naj bi imenoval občni zbor „Matice Slovenske“; pozneje naj pa voli „društvo“ samo naslednike svojim umrlim ali odstopivšim udom. Isto imej namen rešiti razna slovenska vprašanja ter Slovincem tako polagoma ustanoviti uzorno jednoten knjižni jezik. Vsak ud naj bi bil zavezan pokoriti se vsemu, kar bi večina društvenikov sklenila in odobrila, ako bi se morebiti kdaj izrekla tudi zoper njegovo prepričanje; zakaj, ako bi se niti društveniki sami ne ravnali po sklepkih, kaj bi mogli potem pričakovati od drugih: Ker je pa nemogoče, da bi zunaj Ljubljane, morebiti celó daleč od domovine stanujoči udje redno k „sejam“ dohajali ter bi jim to prizadevalo tudi preveč stroškov, zato bi bilo najbolje, ako bi se zborovanja vršila samo — „na papirji“, to je v predalih posebnega, v ta namen ustanovljenega, jezikovnega mesečnika. Posebni v Ljubljani stanujoči odbor pa bi izbiral in določeval vprašanja za „dnevni red“, vsak mesec bi stavil po potrebi jedno ali več novih vprašanj, oskrboval uredništvo društvenega glasila ter vodil posvetovanja. Posebno strogo bi moral seveda paziti na to, da bi se vse razprave vršile mirno, zmerno in stvarno; merodajni bi smeli biti jedino le dokazi. Kadar bi bilo to ali ono vprašanje od vseh strani dovolj pojasnjeno ter bi na poseben poziv odborov do določenega obroka ne imel nihče več kaj bistvenega in važnega pripomniti, dala bi se dotična stvar na glasovanje. Ta zahteva je vsekakor bistvena; brez jasnih in določnih razsodb, izdanih in potrjenih od celega društva (ne samo od ožjega odbora), bi ostalo istega delovanje brezuspešno. Pravico in ob jednom

¹⁾ „Zató sem jaz menil, da bi bilo treba stvar takó nekako poskusiti, morebiti bi to vendar nekaj pomagalo. Eden . . . naj bi terminologiji napravil prvi načrt . . . Ta rokopis naj bi potem šel od roke do roke. Kolikor je pri nas slovstvenih in znanstvenih veljakov, vsak naj bi ga pregledal, popravil in pridedal kar in kakor bi se mu zdelo potrebno. Potem takem bi vsi naši prvaki, od prve do šeste vrste, kolikor toliko sodelovali pri tem narodnem delu. Takó bi se priredilo nekaj relativno dovršenega, in, kar je tudi imenitno — táko početje bi laskalo posameznih mož samoljubju, zavezani bi bili potem ne samo priznati in sprejeti knjigo, priporočati bi jo morali tudi in potezati se zanjo, kjer treba, saj je kolikor toliko tudi njihova.“

dolžnost glasovanja bi imeli seveda samo pravi udje, a posvetovanj naj bi se smel — vendar šele v drugi vsti — udeležiti vsakdo, ki sploh kaj razume o stvari. Ali bi vse to ne bilo zanimivo? Gotovo vsak omikan Slovenec bi si rad naročil omenjeni list, čegar naročnina bi zategadelj ne smela biti previsoka. Udom naj bi se pošiljal brezplačno; za svoj trud (oziroma poštne troške) bi se razven tega odškodovali prav primerno z nagrado, ki bi jo dobivali za natisek svojih spisov v predalih društvenega časopisa. Leposlovnemu časopisju, mislim, bi zaradi posebnega jezikovnega lista ne pretila nobena izguba; sicer pa bi tudi lahko poslednji izhajal kot „priloga“ prvemu. — Kakor hitro je kaka razsodba po „glasilu“ objavljena, stopi tudi v veljavo ter je odslej ne le za ude, ampak za vsakega Slovenca častna dolžnost, ravnati se vestno po njej. Zlasti jezik šolskih knjig bi se moral urejati strogo po teh „predpisih“. Ako tudi smo sedaj v jezikovnem oziru vsi bolj ali manj svojeglavni, vendar sem preverjen, da ga ni med nami, ki bi se ustavljal razsodbam takega uglednega društva.

Kakó lep bi bil naš knjižni jezik, ako bi bil osnovan po nedvomno pravih in zdravih načelih, kakor sem jih poudarjal v tem spisu: ako bi bil jednoten tako gledé na slovnico in slovar, kakor gledé na pravopis in naglaševanje; ako bi bilo vse slovstvo in bili vsi govori taki, kakor da so od jednega samega doslednega pisatelja ali govornika, ko bi bil jezik jednak v znanstvenih kakor poljudnih spisih, v višjih kakor ljudskih šolah, v društvu omikancev ali pred zbranim ljudstvom: ali bi se s takim jezikom ne mogli ponašati pred celim svetom? Saj bi potem v jezikovni jedinstvi prekosili celó velike „kulturne“ narode! Zakaj bi morali v vsem posnemati ter ne smeli imeti nič svojega, izvirnega, ako je to dobro in priporočljivo? Ali se ni tudi gledé na prizadeve, iz našega pesništva odpraviti apostrof, svoje dni ugovarjalo, da drugi narodi ne delajo tako? A dandanašnji zna vsakdo, kolika pridobitev je, da smo se srečno iznebili tega nebodigatreba. — Kako važen je jednotni jezik zlasti za šole, mi ni treba posebej dokazovati. In slovstvo? Dobilo bi šele z jednotnim jezikom pravo ceno in stalno veljavo. Naposled pa: ali bi se tak vzgledno jednotni in stalni jezik — s tem pa ni rečeno, da bi moralo to, kar je sprejeto, okameneti za večne čase — ali bi se tak jezik, pravim, ne ukoreninil veliko lože med našim narodom, zlasti med našim na pol potujčaim srednjim stanom, ter se takó polagoma iztrebila tista grda „špraha“, pa tudi tisto ptuje slovstvo in ptuji duh, ki se še vedno takó oblastno šopirijo po naših mestih in trgih? — Seveda se popolna jezikovna jedinstost ne dá do-

seči takó hitro, kakor bi želeli. Vendar pa, ako da smé pisati ter jezik prenejati po svoji volji; se bo delalo, kakor doslej: ko misli marsikdo, ko se z vednimi novotarijami napravljajo ne-

Cerkev sv. Petra v Rimu.

potrebne zmešnjave; ko se mnogi, rekel bi, strastno držijo svojih, kakor vsak izmed njih misli, jedino pravih nazorov; ko se sicer o tem

in onem posvetujemo, pa končno vendar ničesar ne določimo — kdo naj tudi razsoja „v imenu slovenskega naroda“, kateri slovničar ali

katera stranka trdi pravo? —: potem sploh nikdar ne dosežemo vzornega smotra. Pa ko bi tudi res s časom „naš jezik sam po sebi pojasnil in sam določil marsikaj, s čimur si dandanašnji učenjaki ubijajo glave“, vendar s tem še nikakor ni dosežena popolna in — resnična jedinstvo. O tem ali onem vprašanju, mislil bi človek, je pravda vendar že dognana; a še vedno je precéj takih, ki pišejo trdovratno po stari šegi in bodo pisali tudi zanaprej, dokler nimamo veljave, ki bi mogla z uspehom ovirati takšno samovoljnost. Za to pa brez dvojbe ni nihče tako sposoben, kakor „ugleden jezikovni zbor“ iz najodličnejših jezikoslovcev in pisateljev slovenskih. Ako se prepusti vse le slučajnosti, lahko se tudi v jezik vgnezditi marsikaj, kar bi pri obvezni javni, temeljiti in vsestranski obrav-

navi — takó rekoč pod nadzorstvom in s sodelovanjem vsega naroda — ter pri vestni razsodbi za to sposobnih in poklicanih mož bržčas nikdar ne obveljalo. In koliko zlatega časa bomo izgubili z neplodnim čakanjem! Ako smemo soditi po dosedanjih izkušnjah, lahko rečem, da čez nekoliko desetletij gledé jedinstvi ne bomo nič ali vsaj ne znatno na boljšem. Ako pa ustanovite priporočeno „društvo“, smete biti uverjeni, da se bo njegovo blagodejno delovanje že po primeroma kratkem času — recimo ob koncu tega stoletja — prav jasno kazalo in poznalo. In k temu ni drugega treba kot nekoliko — dobre volje. — Izvolite torej, rodoljubi, povedati svoje mnenje o tem predlogu! Ako bi se isti, kakor za trdno upam, odobril in sprejel, naj se brez odloga začne s potrebnimi pripravami.

Rim, središče lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Dalje.)

Kaj šele Carigrad! Že veliki, podjetni Konstantin ga je dražestno olepšal, da „je lesketal v svoji krasoti, zvezdam na jasnem nebu jednak“, kakor pravi Sozomen. Kaker biserji v kraljevi kroni, tako so se bliščale njegove bajne palače ter se zrcalile v morskih valovih. Vrhunec lepote je pa Carigrad dosegel šele pozneje pod Justinijanom I. (527—565), ki je bil dika njegovih vladarjev. Med drugimi dragocenimi poslopji je zgradil cerkev svete Sofije, ki po velikosti, rajski lepoti in neverjetnem bogastvu visoko nadkriljuje vse krščanske cerkve do 16. veka. Preprosta, klasična oblika ji sicer ni dala te krasote; umetnika Antemij Tralenski in Isidor Miletski, ki sta jo stavila, nista bila kdo vé kako duhovita; a vendar je njen novi zlog, orijentalno-fantastičen, čarobno uplival na srca. Zidana je v obliki dveh bazilik, ki se križata, nad njima pa se dviguje velikanska kupola. — V notranjščini se razodeva veličasten prizor. Vitki stebri in opore in stene so krite z raznovrstnim dragim kamenjem. Smaragdi, porfirji, topasi, celo demanti lesketajo na njih ob solnčnem svitu, kakor sveža rosa na bujnem cvetju. A na stropu čez celo dolgo baziliko so mozaiki v čistem zlatu . . . kako neizmerna lepota! Strmel je, kdor je videl sveto Sofijo v prvotni lepoti.

Taka je bila kraljica prvih cerkev. Tisočere so zidali pozneje narodi v različnih zlogih, vsako mesto, skoro vsaka vas je dobila svojo cerkev, a sv. Sofije dolgo ni nobena dosegla,

dokler ni v 16. veku vzklopela proti nebu ona bazilika v Rimu, ki je nedosegljiv vzor vsem vekom — cerkev sv. Petra.

IV. Mozaiki.

Cerkve so v krščanstvu vedno ponos in neizmerno veselje pobožnih vernikov. Česa se naše ljudstvo veseli bolj kakor lepih cerkev? Prvi kristijani so v goreči ljubezni, v prvem bujnem cvetu krščanskega prepričanja za svoje cerkve darovali vse. Cerkve so se morale pred vsemi javnimi in zasebnimi poslopji odlikovati po lepoti in veličastvu. Posebno pa so na njih notranjščino obračali najvestnejšo pozornost. Kakor deviško nevesto so ozaljšali cerkev z vso umetnostjo, da je prijala Bogu in ljudem.

Gole stene od znotraj bi žalile oko zaradi dolgočasnosti in jednoličnosti. Treba jih je torej okrasiti. Slikarji so oživili mrtve stene z raznovrstnimi prizori, ki naj bi vernemu ljudstvu v slikah predočevale resnice sv. vere. A navadne slike v barvah začetkoma niso ugajale ljudstvu. Morebiti so se mu zdele preveč posvetne, torej nesposobne za svete prostore v cerkvi. Zato je v 4. veku iz cerkve izginilo slikarstvo in na njegovo mesto so stopili mozaiki.

Kje imajo mozaiki svojo domovino, ni dognano; Ciampini, slavni laški starinoslovec, méni, da so jih prvi rabili Perzijani; Haeffelin pa sluti, da so jih izumili Egipčani. V Italiji so bili znani že izdavna. Stari Rimljani so ž njimi lepšali tla v imenitnejših hišah, kar se še dandanes lahko opazuje. Ti prvotni mozaiki so bili še jako